

Нінель КЛИМЕНКО

кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри історичної та громадянської освіти,
Київський університет ім. Б.Грінченка
(Київ, Україна), n.klymenko@kubg.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4057-3626>

Ольга ДУДАР

кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри історичної та громадянської освіти,
Київський університет ім. Б.Грінченка
(Київ, Україна), o.dudar@kubg.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1715-480X>

Юрій БЕЗЗУБ

старший викладач,
кафедра історичної та громадянської освіти,
Київський університет ім. Б.Грінченка
(Київ, Україна), y.bezzub@kubg.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8259-4978>

Гендерні уявлення та практики на Буковині кінця XIX – початку XX ст. у світлі еґо-документів О.Кобилянської

DOI: <https://doi.org/>

УДК: 305-055.2:82-94

Анотація. Становище жіноцтва в українських землях наприкінці XIX – на початку XX ст. дослідники досі здебільшого характеризують на основі залучення масових документальних джерел, використовуючи еґо-документи як другорядні. Однак саме джерела особового походження дозволяють найглибше зрозуміти вплив гендерних стереотипів на розвиток особистості. Автобіографії, щоденники, листи О.Кобилянської розкривають особливості впливу гендерних стереотипів на побутові практики та ставлення до жіночого питання на Буковині в обраний період. **Мета дослідження** полягає у визначенні особливостей ставлення до жіночого питання в інтелігентських буковинських родинах та впливу усталених уявлень на побутові практики освіченого жіноцтва краю на основі еґо-документів знаної письменниці. **Методологія** базується на деконструкції текстів еґо-документів для представлення гендерно-рольових стереотипів, боротьба з якими була підґрунтям формування жіночого питання на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст. **Наукова новизна.** Комплексне дослідження еґо-документів дало змогу відтворити особливості становища жіноцтва, які важко повно охарактеризувати суто за масовими документальними джерелами. **Висновки.** В окреслений хронологічний період буковинське суспільство переважно зберігало консервативні уявлення про роль жінки як матері, а також про родину – як основне середовище реалізації жіноцтва, що цілком підтверджується еґо-документами О.Кобилянської. Її автобіографії, щоденники та листи дозволяють зануритися в особисті переживання авторки й на базі дослідження мікроісторії деталізувати характеристику наявних у тодішньому суспільстві обмежень у сфері жіночої освіти, прав жінки в родині, можливостей її самореалізації у громадській діяльності та літературній творчості.

Ключові слова: жіноче питання, Кобилянська, еґо-документи, гендерно-рольові стереотипи, права жінок, емансипація, жіночий рух.

Різноманітні аспекти жіночого питання в українських землях наприкінці XIX – на початку XX ст. аналізувалися у працях М.Богачевської-Хом'як, Л.Смоляр, О.Маланчук-Рибак, О.Кісь та ін. Важливими для нашого дослідження є висновки І.Черчович. Серед наукового доробку про О.Кобилянську помітне місце посідають розвідки С.Павличко, Т.Гундорової, В.Агеевої, Н.Зборовської, Г.Левченко, М.Павленко, присвячені дослідженню її літературної спадщини, вивченню життєвого і творчого шляху, внеску в еволюцію й висвітлення жіночого питання в українських землях. Однак виокремлена проблематика потребує подальших поглиблених студій у зв'язку зі змінами методології пошукової роботи у сучасній історичній науці. На думку авторів, важливим джерелом переосмислення еволюції жіночого руху має стати ширше залучення й ретельний аналіз еґо-документів (або документів особового походження) учасниць і сучасниць літературного, громадсько-політичного руху на півдавстрійській Буковині кінця XIX – початку XX ст. Найперше це стосується прикладів реальних побутових практик, з якими стикалося соціально активне жіноцтво: життя в родині, труднощі у здобутті освіти та працевлаштуванні, визнання в певній сфері культури, науки чи громадській діяльності. Необхідність такої модернізації переконливо доводить у своїх публікаціях О.Коляструк¹.

Еґо-документи О.Кобилянської включають: щоденники (1883–1891 рр.), які в повному обсязі стали доступними лише після публікації²; три автобіографії (1903, 1927, 1928 рр.; останню написано у формі листів до професора С.Смаль-Стоцького 1921–1922 рр. під назвою «Про себе саму» й уперше опубліковано 1928 р. у Чернівцях); 3) велику епістолярну спадщину, надруковану в багатотомних виданнях творів (1927–1929, 1962–1963, 2013–2020 рр.); спогади та статті про С.Окуневську, Х.Алчевську, М.Коцюбинського та ін. Ці джерела не лише розкривають творчу лабораторію О.Кобилянської, але слугують своєрідними історико-літературними і громадсько-культурними документами, що досить повно відтворюють суспільно-побутові умови розвитку, сутність, еволюцію, спроби вирішення жіночого питання на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст. За словами П.Бондаренка, залучення в дослідницьку практику еґо-документів може стати важливим ресурсом для посилення антропоцентричного підходу у вивченні окремих тем і проблем, пізнанні й розумінні індивідуального досвіду людини як головного рушія історії³.

У цій статті на основі еґо-документів О.Кобилянської спробуємо визначити особливості ставлення до жіночого питання на Буковині в інтелігентських родинях та вплив усталених уявлень на побутові практики освіченого жіноцтва краю. Крім того, вагомим завданням автори вважають окреслення ролі активних учасниць українського громадського життя регіону у вирішенні жіночого питання. Змінюючи власну долю, вони впливали на думки, переконання та бажання боротися за права жіноцтва інших небайдужих громадських активісток Буковини, а ширше – усіх українських земель.

О.Кобилянська була однією з яскравих «лідерок думок» у розв'язанні жіночого питання – як у літературі, так і громадському русі за жіночу емансипацію у Західній Україні, що визнавали її сучасники. Зокрема у спогадах журналістки й письменниці О.Кисілевської наголошено бажання зберегти образ літераторки, «як вичарувала його моя уява при читанні її творів». У часи, коли «жіноцтво так відчувало пута, якими

¹ Коляструк О. Предмет історії повсякденності: історіографічний огляд його становлення у зарубіжній та вітчизняній історичній науці // Український історичний журнал. – 2007. – №1. – С.174–184.

² Кобилянська О. Слова зворушеного серця: Щоденники. Автобіографії. Листи. Статті та спогади / Упор., передм. Ф.Погребенника. – К., 1982.

³ Бондаренко П. Інформативна насиченість еґо-документів як історичного джерела // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля. – Вип.3(259). – Севеодонецьк, 2020. – С.9–12.

було ще сковане правно, громадсько, товарисько, [...] відчувало, а не могло найти способу й відваги, щоби визволитися з них», О.Кобилянська «не тільки підняла занавісу з найглибше утаєних болів, упокорень, прагнень, – вона теж показала, що навіть у такій ситуації можна “бути собі ціллю”, можна, при спільній волі покермувати своїм життям так, як серце наказує і совість...»⁴.

На переконання ініціаторок феміністичного руху, жінка була практично повністю виключена з соціально-економічної життя через заборону проявляти себе в публічній площині. Її місце традиційно обмежувалося сферою шлюбу та сім’ї, опікуванням домашнім господарством, вихованням дітей. Усіляко пропагувався статус «берегині родинного вогнища». Обмеженими були і права жінки в родині, де за неї все вирішував спершу батько, а потім – чоловік. Більшість законів створювалися в інтересах чоловічої частини населення.

Упродовж XIX – початку XX ст. у законодавстві європейських країн відбувалися кардинальні зміни, які стосувалися прав жіноцтва⁵. Так, поступово втілювалася ідея секуляризації шлюбу, утверджувалася свобода розлучень, дещо розширювалася правова дієздатність жінки після досягнення повноліття, її рівноправ’я з чоловіком у спадково-майнових справах. Однак ці нововведення не призводили до швидкої модернізації суспільної думки.

Дослідники визначають два основних усталених уявлення, які впливають на суспільні настрої. Це гендерно-рольові стереотипи, що стосуються прийнятності різноманітних ролей, видів діяльності для чоловіків та жінок, і стереотипи гендерних рис, тобто психологічних та поведінкових характеристик, притаманних чоловікам і жінкам⁶. На нашу думку, в обраний період на життя й самоусвідомлення буковинського жіноцтва надалі активно впливали гендерні стереотипи – ціннісні уявлення про те, якими повинні бути чоловіки та жінки, їхні соціальні статуси, ролі. Оскільки тогочасне жіноче питання було комплексом соціальних проблем, що включав питання становища жінки у суспільстві й сім’ї, боротьби за права жіноцтва, визначення способів досягнення гендерної рівності тощо, автори вважають за доцільне найперше проаналізувати на основі еґо-документів вплив гендерно-рольових стереотипів на формування особистості О.Кобилянської та визначити чинники, які зумовили зміни у світогляді й поведінкових практиках письменниці, громадської діячки.

На думку багатьох дослідників гендерного питання, базовими функціями жінки XIX ст. традиційно залишалися ролі дружини та матері. З автобіографічних життєписів літераторки відомо, що відповідні уявлення формувалися в неї змалечку: дочці дрібного службовця Ю.Кобилянського тогочасний патріархальний уклад від самого початку визначав насамперед навчитися допомагати матері по господарству, здобути початкову освіту, вийти заміж, опікуватися сімейним побутом і вихованням дітей. Тобто можливості жіночої реалізації обмежувалися винятково домашньою сферою. Освіта в родині Кобилянських була призначена насамперед синам. Важко працюючи, батько опікувався хлопцями, аби забезпечити їхнє майбутнє. «Готових грошей не було, бо нас, дітей, громадка до 7 душок, вимагала своє, особливо хлопці, що мусили побирати науку, бо з дівчатами давніше менше числились, як це діється тепер»⁷. Мало уваги звертали й на здібності та нахили дівчат. О.Кобилянська згадувала: «В часі, коли мені було 14–15 років, я любила пристрасно рисувати, не маючи до того іншого

⁴ Кисілевська О. З моїх спогадів про Ольгу Кобилянську [Електронний ресурс]: <https://zbruc.eu/node/74385>

⁵ Маланчук-Рибак О. Типологічна ідентичність українського емансипаційного руху жінок // Етнічна історія народів Європи. – Вип.11. – К., 2001. – С.93–96.

⁶ Див.: Основи теорії гендеру. – К., 2004. – 536 с.

⁷ Кобилянська О.Ю. Твори: У 5 т. / Упор. Ф.П.Погребенник. – Т.5. – К., 1963. – С.219.

приготування, як саме гаряче внутрішнє бажання наслідувати природу й накреслити людські фізіономії і події між ними»⁸. Утім батько так і не спромігся розкрити її художній талант – як через фінансову скруту, в якій перебувала родина, так і з огляду на панівні уявлення щодо непотрібності для дівчини таких занять. Схожим чином розвивалася й ситуація зі вродженим хистом до музики. У листі до композитора С.Абрисовського 25 листопада 1899 р. письменниця зізнавалася, що від народження мала «сильний слух», однак «не виграє з нот коректно», адже 8-річною дівчинкою вчилася грі на фортепіано всього два місяці, і доки житиме, шкодуватиме, «що мене не давали вчити родичі», оскільки для того не вистачало батьківських коштів, та й не заведено тоді було займатися музичною освітою дівчат⁹. Тому-то Ольга «покинула олівець і взялася за перо», аби висловити свої думки та почуття.

Брак коштів і зумовлена цим нервова поведінка батька дратували молоду О.Кобилянську. Часом в її щоденнику з'являлися сповнені відчаю слова: «Якби я могла написати про все те, як нам тяжко живеться, який страшний у нас батько... просто не схожий на людину...». Вона навіть мріяла жити біля найстаршого брата Максиміліана чи самою, «але не одруженою», адже «кожен чоловік здається мені тільки таким, як батько». «Немає в мене до нього ні поваги, ні любові. Під час батькової хвороби я була зовсім байдужа – не з власної вини»¹⁰. Ольгу боляче вражало батькове ставлення до їхніх із сестрою потреб: «Нотації за кожен пфеніг, мені або Генці (сестра письменниці Євгенія – Авт.) не дасть і п'яти кр[ойцерів] на листа, щоб спершу не вилаяти нас, та ще й як вилаяти...»¹¹. Слід відзначити, що попри це, доросла Ольга зуміла зберегти та відтворити в листах загалом тепле ставлення до батька.

Враження юності вплинули на формування самооцінки О.Кобилянської, її уявлень про долю жінки й жіночий ідеал. Відведений суспільною та родинною традицією час на «дівування» – до 25 років – вимагав заміжжя до того, як дівчину зарахували б у «старі панни». Інакше, як дізнаємося з тогочасної преси, «та, котра не кушала життя найдальше до двадцять п'ятого року, нехай пише: “пропало”»¹². Тому батьки, бабуся й навіть брати щиро бачили своїм обов'язком пошук відповідної «партії» для Ольги. Особливо цим опікувалася бабуся, прагнучи висватати її за молодого інженера, начальника пошти Урицького, адже той мав «гарний, вишукано обставлений будинок, поле й садок, і сам порядний, добрий чоловік»¹³. Утім Ольга скептично поставилася до таких спроб, так само, як і до ідеї одруження з приятелем одного з братів Лепшим, наголосивши: «Я хочу, щоб мої дочки вчилися, а не чекали, поки їх хтось візьме... А він не матиме на це коштів. Краще вже мучитися самій, ніж з дітьми»¹⁴. Видається, що для О.Кобилянської заміжжя задля власного матеріального забезпечення було неприйнятним кроком.

Замолоду розв'язання жіночого питання О.Кобилянська часто трактувала насамперед через можливість мати роботу і стати матеріально незалежною. «Жінка має бути помічницею чоловіка. Я не проти жіночого питання, бо воно допоможе багатьом незабезпеченим жінкам знайти самостійний заробіток, – але й тільки», – занотовано в її щоденнику¹⁵.

⁸ Там само. – С.220.

⁹ Там само. – С.434.

¹⁰ *Кобилянська О.* Слова зворушеного серця... – С.19.

¹¹ Там само.

¹² Соколик. Наші соколи і панни (Окреме виховування хлопців і дівчат. – Наші забави і родини. – Соколи із селянського роду. Наші панни) // *Діло* (Львів). – 1901. – 15 (28) грудня.

¹³ *Кобилянська О.* Слова зворушеного серця... – С.40.

¹⁴ Там само. – С.140.

¹⁵ Там само. – С.73.

Із часом погляди О.Кобилянської на призначення жінки та скепсис щодо неминучості заміжжя викристалізувалися під впливом суспільних дискусій і набутого життєвого досвіду. За її листами до О.Маковея, із котрим вона влаштовувала інтелектуальні змагання у «жіночому питанні», виразно простежується розуміння образу тодішньої емансипованої жінки. Прочитавши рукопис Маковеевого літературно-критичного нарису про себе (буде надрукований у т. V «Літературно-наукового вісника» за 1899 р.), вона іронічно повідомляла, що її «неміло вразило [...] те шаблонне переконання про жінок, що нібито вони воліють як-небудь замуж вийти, ніж цілком без чоловіка жити»¹⁶. На думку письменниці, «до такого кроку спонукують жінку лише дві причини: 1) хліб насущний; 2) хвороблива змисловість (від пол. „zmysłowość” – “чуттєвість” – *Авт.*). Жінка, котра має з чого жити, а цінить себе сама, і, не можучи вийти за такого, котрого справді любить, – ніколи не буде рватися за мужчиною. Тут я не говорю суб’єктивно, а опираюсь на фактах досвіду», – наполягала вона в листі до О.Маковея від 13 січня 1899 р.¹⁷

О.Кобилянську дивувало, що навіть її інтелігентному адресатові в його аналізі «жіночої сутності», відображеної у «жіночій літературі», було важко відійти від застарілих стереотипів, за якими «змістом життя жінки є мужчина»: «Виходить по-Вашому [...] кожна незамужня є хворобливо змислова і істеричка». Тому вона просила О.Маковея в нарисі про її творчість наголосити в першу чергу, що її героїні насамперед «все ж таки думають». Письменниця акцентувала:

«Найгеніальніші жінки, і такі самі мужчини, любили в своїм житті, Гете так само, як і Ковалевська, і George Sand (Жорж Санд – *Авт.*), і інші не могли без любові обійтися – але щоб се знов саму есенцію їх життя становило, – не можна казати. Беріть на розвагу справдішних артисток, актрис, співачок і проч[их] таких; чи вони були би заміняли свій талант чисто за самого мужчину? В тім смислі, щоб більше нічого не мати, як його? Певно, що ні. Щоправда, модна література страшно плаче так в жінці, як і в мужчині всякі підрядні інстинкти, і виходить таке, що незамужня жінка мусить бути невірником змисловості»¹⁸.

Висновки О.Маковея вона відверто вважала згубними особисто для себе, оскільки «тепер на мене кожний мужчина може пальцем показувати та казати: вона сама тепер роззвірена, саме тепер в тім віку. І не лише на мене, а на кожную дівчину в моїм віку. Між тим, коли дівчина здорова, а має яке-небудь заняття, – всякі повище згадані інстинкти сплять в неї»¹⁹.

Для О.Кобилянської надто важливим було суспільне сприйняття ідейного спрямування її феміністичної творчості та самої її особистості. Це помітно з наполегливих прохань переробити окремі місця нарису,

«бо я відчуваю, що з “істерією” в “Царівні” Ви ставляєте мене на фальшиве становище... Ви, і може, і не хочете мене поставити на таке місце, але по мимо того – Ви перші кладете мене на нього. Ні Кримський, ні Груш[евський] не зробили сього. [...] І скільки б не говорили багато гарного і чистого, двозначне слово, коли воно сказане першим, сприйматиметься найбільш жадібно... Всі майже, що прочитають Вашу розвідку, запам’ятають лише те одне: Кобилянська змислова натура, та й і твори її змислові»²⁰.

¹⁶ Кобилянська О.Ю. Твори. – Т.5. – С.385.

¹⁷ Там само.

¹⁹ Там само.

Такий урок для О.Маковея авторка завершувала загальним висновком: «Если жінка хоче за того замуж вийти, котрого любить, се ж те саме, що і мужчина, коли хоче тоту мати, що йому до вподоби; але тут нема нічого хоробливого в тім бажанні»²¹.

Епістолярій О.Кобилянської розкриває її поважне ставлення до любові як почуття між чоловіком і жінкою. Зокрема філософія письменниці в питанні кохання чоловіка й жінки яскраво вирізнялася в листі до болгарського письменника та політика П.Тодорова від 25 березня 1901 р.:

«В мене такі ідеальні поняття о подружжю, що, після мене (тобто на мою думку – Авт.), двоє людей інтелігентних і добрих мусять бути щасливі! [...] Так, мій добрий товаришу, люди не даром стільки пишуть про любов. Вона творить чудеса – і буде їх творити, доки люди будуть по світі ходити. І я її знаю. Але я її страшно поважно трактую. І в любові я поважна і глибока як смерть»²².

На наше переконання, формування феміністичних поглядів О.Кобилянської, як її прихід до самореалізації через літературну творчість, стали наслідком цілеспрямованої самоосвіти. Ще до початку своїх письменницьких вправ вона ознайомила з «жіночим читанням», студіюючи європейську літературу відповідного жанру. Особливе захоплення викликали в неї твори німецької авторки Є.Марлітт, котра порушувала питання упередженого ставлення до жіноцтва, обґрунтовувала соціальну та інтелектуальну незалежність жінок. Вражена цими романами, О.Кобилянська навіть зверталася до письменниці з листами²³.

У тодішньому дощенту патріархальному буковинському суспільстві «жіночу літературу» переважно не сприймали всерйоз та дошкульно критикували. Зневажлива оцінка творчості жінки ґрунтувалася на припущенні, що жіноче сприйняття відображає «несправжні страхи», маніпулює «несправжніми потребами», формує «несправжню свідомість». Варто зауважити, що літературні твори більшості європейських письменниць другої половини ХІХ ст. ретранслявали традиційні цінності, зокрема ролі доброї матері, господині, нареченої. Однак водночас авторки відстоювали й питання розвитку жіночої освіти, наголошували на необхідності забезпечення умов розвитку талантів жінки. Подібна проблематика відразу з'являлася й у творах самої О.Кобилянської.

Поступово письменниця-початківка опанувала й фундаментальнішу лектуру, зокрема працю Е.Фойхтерслебена «Про діалектику душі», що було реалізацією її бажання «більшого широкого образования, і науки, і ширшої арени діяльності»²⁴. Її дратувало, що брати Юліан та Олександр часом уїдливо коментували інтерес сестри до читання: «Юлько зве мене “перевченою”. Недавно Ясько ганьбив Озаркевичів, зокрема Геромею, називав її “емансипованою”, а Геня і Льоня – “фанатиками”»²⁵.

На вироблення феміністичних поглядів О.Кобилянської вплинула й полеміка в європейській літературі з приводу жіночого питання. Тогочасне прогресивне жіноцтво захоплювалося нарисом англійської феміністки Г.Тейлор-Міль «Визволення жінок» (1851 р.), книжкою І. фон Трель-Бороштяні «Місія нашого століття: дослідження про жіноче питання» (1878 р.), трактатом М.Воллстонкрафт «Виправдання прав жінок» (1792 р.), творами Ф.Ніцше тощо. Різноманітність популярної лектури, з

²¹ Там само. – С.388.

²³ *Кобилянська О.* Слова зворушеного серця... – С.43.

²⁴ Там само. – С.215.

²⁵ Там само. – С.86.

якою знайомилася О.Кобилянська, свідчила про її непідробний інтерес до проблеми розширення прав жіноцтва. «Я багато читаю, а ще часто приходять гості, наприклад росіяни, потім з України, багато говорять про соціальні проблеми, про літературу, а найбільше про жіноче питання. Багато чого я чую вперше і хочу добре запам'ятати все», – занотувала Ольга у своєму щоденнику²⁶.

М.Павлишин, вивчаючи конспекти-рукописи О.Кобилянської «Дещо про жіноче питання. З російського», зробив висновок про важливість цієї тематики для неї й висловив цікаве припущення щодо прикінцевої ремарки в рукопису, яка, на його думку, могла належати письменниці: «Много жінок бореться і бореться, упорно, роками, но в кінці здаються і підчиняються своїй судбі з тупою самоотверженою покорою. Тоді говорять о ній: “От вона таки задоволена”»²⁷.

Потреби освіти й виховання молодих жінок не вважалися пріоритетними у часи О.Кобилянської. Часто у жіночих часописах із ретроградних позицій висвітлювалося так зване «місце» жіноцтва. Наприклад, в одній зі статей львівського тижневика «Лада» роз'яснювалося, що жінки повинні «бути мудрими, прозорливими, любові гідними супругами, вірними, дбайливими матерями», а також ощадливими «домостроительницями»²⁸. Переважання подібних поглядів яскраво засвідчене в автобіографічних листах О.Кобилянської до С.Смаль-Стоцького: «Того часу не подавалось жінкам середньої верстви великої науки. Господарське знання, знання красною шиття, гафтів (тобто вишивання – *Авт.*), краснопіс, [...] знання святого письма, читання взагалі, знання французької мови (хоча б лише поверховне), гра на гітарі, на фортеп'яні, танці – от і все, що давалось дівчині як духовне віно (посаг – *Авт.*)»²⁹.

Складна ситуація в питанні жіночої освіти на Буковині та Галичині інколи пробивалася назовні парадоксальними проявами. З одного боку, побутували уявлення, що освічена жінка не зможе належно реалізуватися у сім'ї, адже «втомлений домашньою опозицією й боротьбою з розумною та вченою дружиною чоловік не збереже в душі своїй необхідної рівноваги»³⁰. З іншого ж боку, усвідомленою ставала потреба в освіченому жіноцтві, зважаючи на індустріалізацію, нові економічні, культурні виклики.

Здобувши право на середню, жінки Австро-Угорщини виборювали можливість вищої освіти. У 1890 р. українки разом із німкенями й чешками подали петицію до Державної ради у Відні з відповідним клопотанням. Тоді ж О.Кобилянська на прохання Н.Кобринської збирала на Буковині підписи під петицією щодо розширення доступу жінок до вищої освіти³¹. Своє бачення цього злгоденного питання вона окреслила в листі до О.Маковея: «Кафедри не дістає ще жіноцтво, а найменше таке, що не має систематичного образования. Здається, такого жіноцтва є тепер більше, як вченого»³². Бажання жінок учитися часто трактували несправедливо: від звинувачень у ймовірних аморальних чи навіть антиурядових намірах до підриву освячених традицією підвалин сім'ї, яку вважали першоосновою життєвої реалізації кожної жінки.

Значимую складовою упередженого ставлення до жіноцтва були обмеження права на працю та ведення власної справи, що логічно впливали з утрудненого доступу до освіти. Его-матеріали О.Кобилянської ілюструють укорінений обов'язок вести домашнє господарство: «З мене нічого не буде. В “господарюванні” я зовсім нікчемна і

²⁶ Там само. – С.186.

²⁷ Павлишин М. Ольга Кобилянська перед «Землею»: питання ідентичності // На пошану пам'яті Віктора Китастого / Упор. В.П.Моренець. – К., 2004. – С.101.

²⁸ Призначение женского пола // Лада (Львів). – 1853. – Ч.2/3. – С.9.

²⁹ Кобилянська О. Слова зворушеного серця... – С.208.

³⁰ Новинки. Ученые женщины // Галичанин (Львів). – 1893. – Ч.90.

³¹ Кобринська Н. Лист до Кобилянської // Її ж. Вибрані твори. – К., 1980. – С.404.

³² Кобилянська О.Ю. Твори. – Т.5. – С.331.

ще нічого не навчилася. Як я даватиму собі раду в житті?»³³. Ця ситуація мало змінювалася з часом, про що свідчать листи до П.Тодорова. В.Науменка, М.Коцюбинського за 1903 р. Зокрема в дописі до В.Науменка О.Кобилянська наголошувала: «Ціла господарка домова спочиває на мені, тим більше, що вдома, окрім братів, немає ніякої іншої покровної “жіночої душі”, що могла б мене в домашній господарці заступити, а родина в нас велика й вимагає праці»³⁴.

Несприятливі для літературної праці сімейно-побутові умови О.Кобилянська виразно описувала в листі до С.Абрисовського від 27 жовтня 1899 р., «сповідаючись» про тісне помешкання лише з трьох кімнат. Звичайно, її кімната була «літерацькою», «але дуже часто буває якимось салоном і заїжджою кімнатою», ще частіше – «місцем всяких фамільних дебат (а наша родина численна), дискусій політичних, симпатичних і антипатичних [...] причім бідний характер літерацький ховається десь в кут і страшенно терпить»³⁵.

Характерні сюжети сімейного побуту, в якому народжувалися твори О.Кобилянської, містяться в листах до П.Тодорова. Зокрема 12 червня 1900 р. вона писала:

«Я маю охоту і замилювання до літературної праці, лиш, на жаль, часу не маю. Належу до тих літераток, що можуть лиш тогди своєму улюбленому заняттю віддатися, наколи доперва всі домашні справи і клопоти абсорбували їх найліпші і найсвіжіші сили. Ледве що маю денно 2 години без перерви для себе!.. А однак я без літератури не можу жити. Вона мені потрібна до життя, як воздух. Я сама не раз дивуюся над собою, що я взагалі пишу»³⁶.

У листі до того ж адресата від 30 січня 1901 р. О.Кобилянська порівнювала геть різні буковинські та європейські умови літературної творчості: «Ви в великім світі, саме посеред артистів, літератів, в центрі світла і науки – а я... в затишку, скромно, далеко-далеко від всякого руху і з самими книжками та поодинокими людьми»³⁷. Але при цьому відзначимо, що подолання незручних обставин було для письменниці додатковим джерелом як власного, так і стороннього привабливого ставлення до її літературної праці.

Зауважимо, що у часи О.Кобилянської існували обмеження щодо працевлаштування жінок. Так, в одній газеті сестри Кобилянські натрапили на оголошення про те, що українському театру «потрібна дівчина, яка б у них навчалася грати й співати, а потім поступила до театру», і Ольга змогла здобути омріяне запрошення, але за умови схвалення вибору родиною. Однак так і не насмілилася «таткові нічого сказати, бо напевне спалахнула б нова буча», а отримати місце акторки із заробітною платнею без дозволу батьків було тоді неможливою справою³⁸.

Попри те О.Кобилянська була дуже самостійною у фінансових питаннях. Аби придбати книжки улюбленої письменниці Є.Марлітт, вона вигадала невелику комерцію: «Шию укривало з клаптиків матерії, яке потім продаж для цього»³⁹. Брак грошей супроводжував літераторку постійно, про що вона згадувала в багатьох листах. Так, Х.Алчевській відкривала свою мрію потрапити на море, але вважала її нездійсненною:

³³ Кобилянська О.Ю. Слова зворушеного серця... – С.26.

³⁴ Кобилянська О.Ю. Твори. – Т.5. – С.542.

³⁵ Там само. – С.432.

³⁷ Там само. – С.472.

³⁸ Кобилянська О.Ю. Слова зворушеного серця... – С.118.

³⁹ Там само. – С.36.

«Можу подорожувати лише за той гонорар, що його одержую за свої праці, а його в мене небагато – тому в мене руки сковані, і я лише мріями лечу в далечину і купаю в морі смутну душу свою»⁴⁰.

Принципове для О.Кобилянської питання фінансової самостійності яскраво відобразилося в листах, присвячених справам із публікуванням її творів. Подробиці спілкування з видавцями ілюструють міцний, зовсім «не жіночий» характер Кобилянської-письменниці. У 1901 р. вона завершила повість «Земля». У листі до В.Гнатюка 2 липня 1901 р. висловлювала жаль із приводу відсутності можливостей у «Видавничій спілці» виплатити їй авторську винагороду за друк цього твору. Але за будь-яких умов не погоджувалася «таку довгу повість безплатно передати», тим більше, іншим авторам «діставалось за оригінальні твори по 30 р[инських] від аркуша, а деяким за переклади – по 15!». Знаючи фінансову скруту видавництва, О.Кобилянська пропонувала компромісне рішення – «по 15 золотих ринських від друкованого аркуша», або просила передати рукопис повісті до «Літературно-наукового вісника». Прогнозований авторський гонорар за видання «Землі» у сумі 300 золотих уважала мізерним, однак не збиралася далі вступати в письмові переговори з видавцями⁴¹. Наприкінці листа О.Кобилянська з притаманним їй гумором підсумовувала: «Перекажіть там вис[око]пов[ажаним] панам комітету (“Спілки” і “Наук[ового] віс[ника]”), що ніяк не годиться з руськими літератками торгуватися, бо хоть вони і поетеси, та, проте, по рожах не ходять; навіть коли хотять конфігури з рож варити, на те самі рожі не вистачають»⁴².

Аби здобути бодай часткову фінансову самостійність, О.Кобилянська в 1899 р. розгорнула цілу кампанію з наміром отримати літературну стипендію від міністерства освіти й культури Австро-Угорщини. Про свій задум вона 24 березня 1899 р. повідомляла В.Стефанику, сподіваючись, що не матиме «великих конкурентів» у тому питанні та, здобувши стипендію, зможе подорожувати Європою⁴³. До справи письменниці залучила знайомих впливових наукових і літературних діячів, зокрема чеського етнографа Ф.Гржегоржа. У листах до нього навесні 1899 р. О.Кобилянська детально пояснювала суть проблеми, викладала послідовність проходження справи через міністерські інстанції та свої зусилля щодо залучення задля підтримки цього проекту впливових офіційних осіб, знаних громадських діячів. Отримання стипендії саме того року було «страшне важною річчю» для письменниці. Показово, що при цьому вона покладалася насамперед на цілісну й об'єктивну презентацію її літературного доробку перед міністерством, адже «я боюся, що німці скажуть там – если справа та попадеться їм в руки – “слов'янська синя панчоха” та й відкинуть справу»⁴⁴. У цій «стипендіальній історії» О.Кобилянська трималася з Ф.Гржегоржем та іншими адресатами з властивою їй жіночою гідністю, переймаючись, аби не стати «тягарем і прикрістю» для колег, хоча й вимушено застерігала: «Если би мої родичі були сильніші і молодші, і я матеріально стояла ліпше, як саме тепер стою, – я би певно не подавалася о тую стипендію»⁴⁵. Письменниці тоді вдалося отримати стипендію, але, як вона сама зізнавалася в листі до П.Тодорова від 5 грудня 1900 р., це не вирішило її фінансової проблеми:

⁴⁰ Кобилянська О.Ю. Твори. – Т. – С.555.

⁴¹ Там само. – С.484.

⁴² Там само. – С.485.

⁴³ Там само. – С.398.

⁴⁴ Там само. – С.403.

⁴⁵ Там само. – С.404.

«Одержала-м літературну стипендію від міністерства освіти, але вона така мала, що не вистачить на побут в Берліні»⁴⁶.

Одним із проявів боротьби О.Кобилянської за рівноправність жінок стала її участь у діяльності «Товариства руських женщин» у Станіславі 1884 р., яке ставило завдання залучити інтелігенток до літератури й популяризації нових суспільних ідей. До цієї організації її запросила Н.Кобринська. Відповідні відомості відклалися у щоденникових записах: «Статут спілки я вже читала, він досить порожній. Я спочатку була запалилась, написала Олі (Ользі Устиянович – *Авт.*) листа, хотіла, щоб ми вдвох послали [...] тій спілці вітання. Нині я охолочу і відмовилась від свого наміру. Я хочу написати новелу і подати її до часопису тих жінок, що, мабуть, почне виходити»⁴⁷. Думки О.Кобилянської змінювалися від завзятого захоплення – до розпаду: «Я не можу записатися до тієї спілки, бо живу далеко, тому тут для мене можлива єдина діяльність: писати для інших, а те, що я пишу, належить тільки українським жінкам. Грішми я також не можу їх підтримати, бо часом не маю і п'яти кр[ойцерів] на листа»⁴⁸.

Власною творчістю О.Кобилянська прагнула заохотити жінок більше дізнаватися про актуальні проблеми жіноцтва та способи їх вирішення. Вона надіслала свою статтю в альманах товариства «Перший вінок»: «Я тепер захоплена жіночим питанням, уже написала алегорію про життя, любов, волю і владу. Зося (Софія Окуневська – *Авт.*) перекладе її, і вона вийде в жіночому альманасі. Вона справді вдала й дуже гарна»⁴⁹.

Повідомлення про альманах, прохання надсилати матеріали та грошові пожертви для товариства з'явилися у часопису «Діло» у вересні 1885 р. О.Кобилянська дуже бідкалася з цього приводу: «Нині мені знов нічого не треба, крім грошей, а гроші мені страх які потрібні... Я вступила в жіночу спілку, що складається тільки з дванадцяти жінок, і кожна має внести 25 франків. Татко обіцяв, що дасть мені їх, але й сам їх не має»⁵⁰.

Слід погодитися з висновками М.Богачевської-Хом'як, котра відзначає, що українська національна справа була тим особливим обов'язком, спільним для всіх українських жіночих організацій, де б вони не знаходилися. Їх учасниці «вважали свої інтереси не частиною завдань фемінізму, а складовою української спільноти»⁵¹. Своє перше оповідання О.Кобилянська написала німецькою мовою, однак під впливом С.Окуневської й Н.Кобринської почала писати українською. Не зупинило її й те, що остання та І.Франко відхилили публікацію оповідання, яке 1887 р. вона надіслала до «Першого вінка». У щоденнику Ольга занотувала: «Зося сказала мені вчора, що мою новелу візьмуть до друку, але змінять, бо вона подібна до новели, яку написала Кобринська. Я вся стрепенулася з обурення, аж Зося злякалась і почала заспокоювати мене; мовляв, зміни будуть зовсім незначні. Я не хочу, щоб мою новелу брали з ласки, так і скажу їй. Натальця ж (Наталія Кобринська – *Авт.*) сама запрошувала мене написати її для альманаху»⁵². О.Кобилянська болісно сприйняла такий поворот справи, адже це було її перше оповідання, яке вона вважала вдалим, а саме жінки його не збагнули: «Ніхто не може зрозуміти мого обурення. І саме цю новелу, від якої Густа

⁴⁶ Там само. – С.464.

⁴⁷ Кобилянська О.Ю. Слова зворушеного серця... – С.75.

⁴⁸ Там само.

⁴⁹ Там само. – С.113.

⁵⁰ Там само. – С.117.

⁵¹ Богачевська-Хом'як М. Націоналізм і фемінізм: провідні ідеології чи інструменти для з'ясування проблем? // Гендерний підхід: історія, культура, суспільство / За ред. Л.Гентош, О.Кісь. – Л., 2003. – С.200.

⁵² Кобилянська О.Ю. Слова зворушеного серця... – С.124.

(Авґуста Кохановська, подруга О.Кобилянської – *Авт.*) була в захваті, вони змінили, бо Натальця, бачте, написала щось подібне»⁵³.

У 1894 р. у Чернівцях з ініціативи родини Геровських постала москвофільська жіноча організація Товариство руських жінок на Буковині. О.Кобилянська кілька років активно допомагала одній з його ініціаторок М.Матковській у його становленні, сподіваючись, що осередок об'єднає буковинських українок. Письменниця вітала створення нового товариства в газеті «Буковина», адже вбачала в ньому важливий крок у розвитку жіночого руху. У своєму листі вона запросила до співпраці Є.Ярошинську: «З часописей довідалися Ви певно, що тут в Чернівцях зав'язалось товариство жіноче. Статут його суть писані потроха по т. зв. язичію, однак се товариство получить оба табори і має [...] практичні цілі»⁵⁴. Проте ані Є.Ярошинська, ані інші українки на засідання не з'явилися. Газета «Буковина» натякала, що товариство отримує гроші з Росії, тому українці повинні його бойкотувати. Таке ставлення обурювало О.Кобилянську, яка вбачала практичну користь у проведенні лекцій з української історії та навчанні жінок шиттю. Своє невдоволення вона описувала в листі до О.Маковея:

«Вам, певно, звісний грубий допис в “Буковині”, в котрому представив якийсь незвісний мені автор тото наше товариство в такім світлі, що аж встидно, що звісний автор якийсь русин і патріот. Не сумніваюся ані хвилики, що причина того, що з українок не явився ніхто, лежить в махінації наших “м'яких” патріотів – спасибі їм за теє! (йшлося про народовців – *Авт.*). Вони тут дійсно не бачать нічого іншого, жодної широї волі – лише рублі і – рублі! Не знаю, чи перепудились якоїсь Москви тут, в Чернівцях (мається на увазі неприхильність народовців до москвофільського Товариства руських жінок на Буковині – *Авт.*), де з одної сторони румунізуються русини, а з другої німчат[ься], з третьої польщат[ься], чи перепудились двох “еє” (замість прийнятого тоді на західноукраїнських землях терміна “руський”, у значенні “український”, москвофіли послуговувалися визначенням “русский” – *Авт.*)»⁵⁵.

Задля популяризації діяльності товариства О.Кобилянська виступила на одному з перших його засідань із доповіддю «Дещо про ідею жіночого руху», спростувавши поширені хибні уявлення, які зводили жіночу емансипацію до того, «щоби не виходити зовсім замуж, прибирати манери мужчин, ходити з обстриженим волоссям, з паличкою в руках, курити папіроску, їздити верхом і, як одна жінка висловилась, “ходити у фраках”». Вона красномовно доводила, що ідея жіночого руху «є власне тою ідеєю, котра доказує, що сучасне положення жінки середньої верстви, а головно жінки незамужньої, є сумне, є гідне звернення уваги всіх мислячих умів, гуманних сердець обох полів, і бажає щиро поліпшення жіночої долі»⁵⁶. Свій виступ О.Кобилянська надіслала О.Маковеєві для публікації в газеті «Буковина»⁵⁷. Зрештою після кількарічної співпраці вона вийшла з товариства, зробивши висновок, що «наші жінки повинні би ся і без товариства образувати»⁵⁸.

Позитивні зрушення у жіночому питанні були неможливими без включення жіноцтва в політичну боротьбу. На початку жовтня 1890 р. у Львові постала

⁵³ Там само. – С.125.

⁵⁴ Центральний державний історичний архів України, м. Львів. – Ф.663. – Оп.1. – Спр.381. – Арк.1.

⁵⁵ Кобилянська О.Ю. Твори. – Т.5. – С.266.

⁵⁶ Кобилянська О. Дещо про ідею жіночого руху [Електронний ресурс]: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=13048>

⁵⁷ Кобилянська О.Ю. Твори. – Т. 5. – С.267.

⁵⁸ Там само. – С.267–268.

Русько-українська радикальна партія (РУРП), програма якої містила й вимоги щодо вирішення жіночого питання. Передусім радикали домагалися «повної волі особи, слова, сходин і товариств, печаті і сумління, забезпечення кожній одиниці, без різниці пола, як найповнішого впливу на рішане всіх питань політичного життя»⁵⁹. Програма передбачала також і рівний доступ як до середньої, так і вищої освіти незалежно від статі, залучення жінок до політичної діяльності. Але члени РУРП і галицькі соціал-демократи у вирішенні жіночого питання орієнтувалися на ідеї соціалізму. Імовірно, тому Н.Кобринська критикувала їхню програму, наголошуючи, що радикали в «дійсності прикривають нею грубо ретроградні і некультурні стремління»⁶⁰. До того ж несприйняття жіноцтвом Галичини й Буковини радикальних ідей посилювалося терористичними актами народовольців у Російській імперії, що породжувало ототожнення соціалізму з тероризмом, атеїзмом, руйнуванням усталених моральних норм.

РУРП намагалася залучити жіноцтво до партійної діяльності. У відповідь на прошення М.Павлика на партійний з'їзд О.Кобилянська зазначала: «Ви живете в іншому світі, більш в майбутньому, і згадувати, що забобони не можуть ставати на перешкоді, це для вас [...] давно застаріле і забуте. Я, однак, знаходжусь ще під їхнім впливом, відчуваю їхній тиск і борюся з ними». Вона зізнавалася, що мусить переховувати листування з М.Павликом, оскільки турбується, аби не було неприємностей для родини. У письменниці були власні погляди на жіночу справу. На її думку, «цей рух (радикалів – *Авт.*) має виключно штучний характер, і поки ми не матимемо більше інтелігентних жінок, поки вони взагалі не будуть правильно і глибоко розуміти “жіноче питання” теоретично, так розуміти, як це розуміють англійські, американські та німецькі жінки, – доти рух наш буде штучним. Знання – оце поки є той клич, та наша зброя, за допомогою якої будемо здобувати належні нам права»⁶¹. О.Кобилянська наголошувала, що жіночий загал має насамперед усвідомити потребу боротися за свої права, а доки цього немає, окремі партійні активістки мало що можуть зробити, або ж їхні успіхи будуть короткочасними. Его-матеріали засвідчують, що вона глибоко аналізувала жіночу проблематику, оскільки не сприймала поверховості в питаннях суспільного поступу: «Я б не хотіла наслідувати деяких жінок – вони просто кокетують із наукою і соціальними питаннями»⁶².

Життєвий досвід О.Кобилянської, її переживання, уявлення й погляди у жіночому питанні, засвідчені в его-документах, стали основою для творчості. Зауважимо, що в XIX ст. у Східній Європі література була не тільки сферою самореалізації письменників, а і платформою для суспільних дискусій, формулюючи нові ідеї для соціального поступу. Щоправда, за «письменство» бралися зазвичай чоловіки. Чимало жінок побоювалися потрапити під суспільний осуд, та й загалом жіноча літературна діяльність не вважалася повноцінною творчістю, способом заробітку, самореалізації. У суспільних уявленнях ідею жіночого письменства порівнювали з їхніми акварельними малюнками, твореними задля власної втіхи. Негативні гендерні стереотипи міцно трималися у свідомості як широкого загалу, так і у середовищі освіченого жіноцтва. О.Кобилянська була однією з тих жінок-піонерок, хто наполегливою працею та своєю харизмою руйнували ці застарілі уявлення.

⁵⁹ Програма Русько-української радикальної партії // Народ (Коломия). – 1890. – 15 жовтня.

⁶⁰ Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях XIX – першої третини XX ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст. – Чернівці, 2006. – С.241.

⁶¹ Кобилянська О.Ю. Твори. – Т.5. – С.256–257.

⁶² Там само. – С.257.

Яскравим прикладом скептичного ставлення до жіночої літературної творчості стало надто критичне сприйняття чоловіками повісті О.Кобилянської «Царівна». Зокрема А.Кримський у журналі «Зоря» виступив із критикою твору, звинувачуючи авторку в тому, що вона надто часто послуговувалася цитатами з філософських праць Ф.Ніцше. Несхвально відгукнувся і М.Грушевський у своїй рецензії, уміщеній на шпальтах «Літературно-наукового вісника», відзначивши, що письменниця досить механічно осучаснила стару історію про Попелюшку за допомогою жіночого питання.

О.Кобилянська була обурена такими трактуваннями «Царівни», адже вважала, що творила новий тип «думаючої жінки» в українській літературі. У листі до О.Маковея вона не приховувала почуттів: «Як він міг щось такого старосвітського написати? Зробив з Наталки, жінки прецінь думаючої, з самого початку повісті думаючої, якогось роду Попелюшку [...] і каже, що вона змодернізована тим, що читає Ніцше. Чи той панок не читає що іншого, окрім творів малоруської літератури, що він не знає, що тепер суть вже інші типи жіночі, і стремлять до чого іншого, як лише до шлюбу»⁶³. Досить влучно характеризувала сприйняття «Царівни» чоловіками фраза з листа О.Кобилянської до О.Маковея: «Франкова (тобто дружина І.Франка Ольга – Авт.) повідомляла Матковській, що “з Царівни сміються всі пани”»⁶⁴.

Епістолярій О.Кобилянської просякнутий багатьма свідченнями про властивий їй своєрідний «культ літературної праці», переконаність у суспільній значимості літератури й письменницької діяльності, насамперед у справі жіночої емансипації. Як відомо, прихід її спершу в німецькомовну, а потім і в «русинську» літературу та феміністичний зміст творів посилили суперечки в українському письменницькому середовищі про напрями розвитку літератури. Безперечно, О.Кобилянська цікавилася публічними оцінками своєї творчості, і в листах жваво реагувала на відгуки про власний, незвичний для українського письменства, феміністичний стиль. Особливо важили для неї оцінки її літературного фемінізму в європейській, насамперед німецькій, критиці. У листі до О.Маковея 17 лютого 1898 р. вона відзначала:

«Щодо Франка, то він для мене не авторитет, для мене авторитети німці, в котрих не виробляв для мене ніхто реклами, котрі мають цілі багатства матеріалу і мають в чім вибирати, а проте приймають мої письма. [...] Однак я думаю, що моя заслуга се та, що мої героїні витиснули вже або бодай звернуть на себе увагу русинів, що побіч дотеперішніх Марусь, Ганусь і Катрусь можуть стати і жінки європейського характеру, не спеціально галицько-руського»⁶⁵.

Таким чином, еґо-документи О.Кобилянської надають ширше бачення історичних обставин побутування гендерно-рольових стереотипів у буковинському суспільстві, котрі, як не дивно, досі зберігаються в українському соціумі, адже «продовжують відтворюватися ціннісно-нормативні очікування до жінок щодо виконання ними соціальних ролей матері-виховательки, домогосподарки, доглядальниці»⁶⁶.

⁶³ Там само. – С.330.

⁶⁴ Там само. – С.362.

⁶⁶ Оксаметна С.М. Гендерні ролі та стереотипи // Основи теорії гендеру. – С.157–182.

В історичних дослідженнях переважають висновки про вповільнений розвиток Буковини порівняно з іншими землями Австро-Угорщини⁶⁷. Ідеться не тільки про економіку чи освіту, а і мляво змінювані уявлення у жіночому питанні. Такий погляд загалом підтверджується еґо-документами О.Кобилянської, які дозволяють через особисті переживання авторки краще відчутити тягар тогочасних обмежень у сфері жіночої освіти, прав у родині, можливостей самореалізації тощо. Письменниця послідовно доводила, що «ідея емансипації жінок», або «ідея жіночого руху» (терміни, що їх вона використовувала) впливала з тодішнього «сумного» становища західноукраїнської «жінки середньої верстви», яка від народження потрапляла в обставини непевності й невизначеності свого майбутнього. Авторка наполягала на застарілості уявлень, що нібито лише чоловікові були визначені освіта, «аби мав свій кусник хліба і був собі паном», а жінці – навчання, «аби красні рухи мала» та «щоб була гарною, граціозною, вмiла подобатись», і від того «подобання» залежала її доля й щастя. Найпалкiше О.Кобилянська доводила першочергову потребу жіночої освіти та самоосвіти, що в разі невлаштованого особистого життя не дасть жінці нидіти без засобів до існування й назавжди залишитися «старою панною», «посміховиськом людським», «родинним тягарем».

У щоденниках, автобіографіях та листах О.Кобилянська покликала на добре знаний їй із літератури, подорожей Європою та епістолярного спілкування з багатьма діячами досвід боротьби за жіночу емансипацію в Німеччині, Англії, Франції, де, з одного боку, самі жінки рухали справу вирішення жіночого питання, а з іншого – воно стало важливим предметом у «чоловічій» державній законодавчій діяльності.

На кінець ХІХ – початок ХХ ст. засвідчені еґо-документами погляди О.Кобилянської на жіноче питання поступово набували обрисів доволі поширеного й навіть типового явища серед тієї частини інтелігентського буковинського та галицького жіноцтва, що активно включалася у громадське життя через письменницьку, просвітницьку, викладацьку, учительську та інші види інтелектуальної діяльності. Загалом уявлення письменниці безперечно мають чимало спільних рис з емансипаційними, феміністичними ідеями Н.Кобринської, Є.Ярошинської, К.Малицької, С.Окуневської та ін. Водночас унікальність внутрішнього світу, особистого життєвого досвіду та літературна праця О.Кобилянської зумовили появу принципових відмінностей в її спробах десакарлізації панівних патріархальних гендерно-рольових стереотипів, у ставленні до питання жіночої освіти, шлюбу й можливостей самостійного заробітку.

Отже залучення еґо-документів О.Кобилянської до студіювання жіночого питання наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. значно розширює наші уявлення про його сутність та олюднює проблему жіночого руху як в Україні, так і поза її межами.

REFERENCES

1. Bohachevska-Khomiak, M. (2003). Natsionalizm i feminizm: providni ideologii chy instrumenty dlia ziasuvannya problem? *Hendernyi pidkbid: istoriia, kultura, suspilstvo*. Lviv. [in Ukrainian].
2. Bondarenko, P. (2020). Informatyvna nasychenist ego-dokumentiv yak istorychnoho dzherela. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnogo universytetu im. Volodymyra Dalia*, 3(259), 9–12. [in Ukrainian].
3. Dobrzanskiy, S. (2018). Halytski ta bukovynski mista druhoi polovyny XIX – pochatku XX st.: porivnialni osoblyvosti systemy upravlinnia. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho natsionalnogo universytetu im. Yu.Fedkovycha: Istorii*, 2(48), 14–20. [in Ukrainian].
4. Koliastruk, O. (2007). Predmet istorii povsiakdennosti: istoriohrafichnyi ohliad yoho stanovlennia u zarubizhnii ta vitchyzniani istorichnii nauki. *Ukrainskyi istorychnyi zurnal*, 1, 174–184. [in Ukrainian].
5. Malanchuk-Rybak, O. (2006). *Ideolohiia ta suspilna praktyka zhinocoboho rukhu na zakhidnoukrainskykh zemliakh XIX – pershoi tretyny XX st.: typolohiia ta yevropeyskyi kulturno-istorychnyi kontekst*. Chernivtsi. [in Ukrainian].

⁶⁷ *Добжанський С.* Галицькі та буковинські міста другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: порівняльні особливості системи управління // Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Ю.Федьковича: Історія. – Вип.2(48). – Чернівці, 2018. – С.16.

6. Malanchuk-Rybak, O. (2001). Typologichna identychnist ukrainskoho emansypatsiinoho rukhu zhinok. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy, 11*, 93–96. [in Ukrainian].
7. Oksamytna, S.M. (2004). *Henderni roli ta stereotypy: Osnovy teorii genderu*, 157–182. Kyiv. [in Ukrainian].
8. Pavlyshyn, M. (2004). Olha Kobylanska pered «Zemleiu»: pytannia identychnosti. *Na posbanu pamiaty Viktori Kytastobo*, 95–114. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Yaroshynska, Ye. (1968). *Tvory*. Kyiv. [in Ukrainian].

Ninel KLYMENKO

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History),
Docent at Department of Historical and Civic Education,
B.Hrinchenko Kyiv University
(Kyiv, Ukraine), n.klymenko@kubg.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4057-3626>

Olha DUDAR

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History),
Docent at Department of Historical and Civic Education,
B.Hrinchenko Kyiv University
(Kyiv, Ukraine), o.dudar@kubg.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1715-480X>

Yurii BEZZUB

Senior Lecturer, Department of Historical and Civic Education,
B.Hrinchenko Kyiv University
(Kyiv, Ukraine), y.bezzub@kubg.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8259-4978>

Gender Representations and Practices in Bukovyna of the Late Nineteenth – Early Twentieth Centuries in the Light of O.Kobylanska's Ego-Documents

Abstract. The position of women in the Ukrainian lands in the late 19th and early 20th centuries is still largely characterized by researchers on the basis of the involvement of mass documentary sources, using ego-documents as secondary. However, it is the sources of personal origin that allow the deepest understanding of the influence of gender stereotypes on the development of personality. Autobiographies, diaries and letters of O.Kobylanska reveal the peculiarities of the influence of gender stereotypes on everyday practices and attitudes to the women's question in Bukovyna in the selected period. **The purpose of the article** is to determine the peculiarities of the attitude to the women's question in the intellectual Bukovynian families and the influence of established ideas on the everyday practices of educated women of the region on the basis of ego-documents of O.Kobylanska. **The research methodology** is based on the deconstruction of the texts of O.Kobylanska's ego-documents to present gender-role stereotypes, the struggle against which was the basis for the formation of the women's question in Bukovyna in the late 19th – early 20th centuries. **The scientific novelty** lies in the comprehensive study of ego-documents, which made it possible to reconstruct the peculiarities of the position of women, which are difficult to characterize solely on the basis of mass documentary sources. **Conclusions.** In the outlined chronological period, Bukovynian society mostly maintained conservative ideas about the role of women as mothers and families – as the main environment for the realization of women, which is fully confirmed by the ego-documents of O.Kobylanska. Autobiographies, diaries and letters of the writer allow you to immerse yourself in the personal experiences of the author and on the basis of micro-history research to detail the characteristics of the existing society in the field of women's education, women's rights in the family, opportunities for self-realization in public life and literature.

Keywords: women's question, Kobylanska, ego-documents, gender-role stereotypes, women's rights, emancipation, women's movement.